

FUTBOLDA HAKEM HATASI VE KURAL HATASI

REFEREE'S ERROR AND VIOLATION OF A RULE IN FOOTBALL

Murat BALCI*
Sinem TURAN**

Özet: Bu çalışmada öncelikle hakemin yanlış bir kanaat kullanmak suretiyle vermiş olduğu kararlar ile bir kuralın uygulanmaması veya yanlış uygulanması durumunda vermiş olduğu kararların nitelendirilmesi yapılarak hakem hatası ve kural hatası kavramları açıklanacak, akabinde bu iki kavramın hukuki sonuçları ele alınarak, örnek olarak ulusal ve uluslararası otoritelerin bu konuda vermiş olduğu kararlar incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Futbol, Hakem Hatası, Kural Hatası, Tahkim Kurulu

Abstract: In this study, the decisions made by the referee using a wrong opinion and the decisions made in case a rule is not applied or applied incorrectly will be described and the concepts of referee error and violation of rule will be explained first. The legal consequences of these two concepts will be discussed and the decisions made by national and international authorities on this matter will be examined.

Keywords: Football, Referee's Error, Violation of a Rule, Arbitration Board

* Prof. Dr., FSMVÜ Hukuk Fakültesi Ceza Hukuku Anabilim Dalı, mbalci@fsm.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8506-7911

** Av., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Doktora Öğrencisi, turansinem@outlook.com, ORCID: 0000-0002-5319-7228, Makalenin Gönderim Tarihi: 26.10.2022, Kabul Tarihi: 01.02.2023

Giriş

İlk evrensel futbol kuralları 1863 ve 1886'da hazırlanmış olup, Uluslararası Futbol Birliği Kurulu (International Football Association Board) ("IFAB"), dört Britanya Futbol federasyonu (İngiltere Futbol Federasyonu, İskoçya Futbol Federasyonu, Galler Futbol Federasyonu ve İrlanda Futbol Federasyonu) tarafından Futbol Oyun Kurallarını tek başına geliştirme ve koruma yetkisine sahip dünya çapında bir organizasyon olarak kurulmuş ve FIFA, 1913'te IFAB'a katılmıştır. Günümüzde IFAB, her biri bir oya sahip dört İngiliz futbol federasyonundan (İngiltere, İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda) ve diğer 207 ulusal federasyonu kapsayan ve dört oya sahip FIFA'dan oluşur. Bu şekilde, beş organın tümü, futbolun geleneklerine ve uluslararası gerçekliğine saygı duyarak kuralların korunmasını sağlar.¹ IFAB'ın organları Genel Kurul, Yönetim Kurulu, Teknik Alt Komite, Futbol Danışma Paneli, Teknik Danışma Paneli, Yönetici Destek Ofisi ve IFAB Sekreteryası ve Bağımsız denetçilerdir.² Futbol Danışma Paneli ve Teknik Danışma Paneli, karar verme sürecinde IFAB'ın Teknik Alt Komitesini destekleyen eski oyuncular ve hakemler gibi futbol dünyasından deneyimli üyelerden oluşur. Kurallarda yapılacak fiili değişiklikler, yalnızca IFAB'ın kilit temsilcilerinden oluşan ve normalde her Şubat veya Mart ayında alternatifli olarak İngiltere, İskoçya, Galler veya Kuzey İrlanda'da veya FIFA tarafından FIFA Dünya Kupası yıllarında kararlaştırılan diğer yerlerde düzenlenen Genel Kurul'un yer aldığı Yıllık Genel Kurullar sırasında takdim edilebilir.³ Teknik Alt Komite, Oyun Kuralları'ndaki olası değişiklikleri ve ilgili tüm hususları dikkate almaktan ve değerlendirmekten ve Oyun Kuralları'nın ve bunların yorumlanması/uygulanmasıyla ilgili sorulara yanıt vermekten sorumlu organdır. Teknik Alt Komite, dört İngiliz federasyonu, FIFA ve IFAB tarafından atanan teknik futbol uzmanlarından oluşur.⁴ Herhangi bir futbol federasyonu, önerileri veya önerilen değişiklikleri, deneme taleplerini ve tartışılmak üzere diğer maddeleri en geç 1 Kasım'a kadar yazılı olarak IFAB Sekreterine ileterek, IFAB tarafından değerlendiril-

¹ <https://www.theifab.com/organisation/>; IFAB tarafından bir önerenin kabul edilmesi için dörtte üç çoğunluk gerekir.

² <https://downloads.theifab.com/downloads/ifab-statutes?l=en>

³ <https://www.theifab.com/organisation/>

⁴ <https://downloads.theifab.com/downloads/ifab-statutes?l=en>

mek üzere Oyun Kuralları ile ilgili bir teklif veya tavsiyede bulunabilir. Daha sonra, bu maddeler IFAB'ın teknik uzmanları tarafından değerlendirilir ve akabinde ya Yıllık Genel Kurul'da onaya sunulabilir. Genel Kurul'da onaylandıktan sonra, Oyun Kuralları'nda yapılacak değişiklikler, aksi belirtilmedikçe ve bildirilmedikçe 1 Temmuz'da yürürlüğe girer.⁵ Dolayısıyla IFAB, futbolun Oyun Kuralları için evrensel karar alma organıdır. Amacı, FIFA tarafından denetlenen ve FIFA, konfederasyonlar ve/veya ulusal futbol federasyonları tarafından düzenlenen federasyon futbolu kapsamında geçerli olduğu şekilde Oyun Kuralları'nı korumak, derlemek ve değiştirmektir. Buna, Oyun Kuralları'nın dünya çapında tek tip olarak uygulanmasının ve buna göre izlenmesinin ve organize futbolun tutarlı bir şekilde uygulanmasının sağlanması da dahildir. Yalnızca IFAB, Oyun Kuralları'nı koyabilir ve değiştirebilir ve FIFA'nın her üye federasyonu ile konfederasyonları ve bunlara doğrudan veya dolaylı olarak bağlı olan herhangi bir lig, kulüp veya diğer gruplar, IFAB tarafından düzenlenen Oyun Kuralları'na uygun olarak federasyon futbolu oynayabilir.⁶ IFAB tarafından düzenlenen Oyun Kuralları kapsamında Kural 5 aynen: *"Her maç, maç ile ilgili Oyun Kurallarını uygulamada tam yetkili bir hakem tarafından yönetilir"* şeklindedir.⁷ Hakemler, müsabaka öncesi, sırası ve sonrasında sportif faaliyetlerin, düzenlenen Oyun Kuralları'na uygun olarak gerçekleşmesini denetleyen, müsabaka sırasında gerçekleşen spor sorunlarına ilk müdahalede bulunarak sportif sorunları çözüme kavuşturan ve bu özelliğiyle spor hukukunun uygulanmasında ilk basamağı oluşturan unsurdur.⁸ Hakem, spor karşılaşmaları ve yarışları sayı, zaman, yer, durum saptaması, beceri ve teknik değerlendirme görevleri çerçevesinde, kurallara uygun ve tarafsız olarak yönetmekte olup hakemin oyunla ilgili verdiği kararlarına ve tespitlerine uyulması zorunludur.⁹ Bir spor müsabakasının Oyun Kuralları ve fairplay ilkeleri çerçevesinde oynanması adına, kural olarak, hakem kararları değiştirilemez. Bu kapsamda çalışmamızda öncelikle hakemin yanlış

⁵ <https://downloads.theifab.com/downloads/ifab-statutes?l=en>

⁶ <https://downloads.theifab.com/downloads/ifab-statutes?l=en>

⁷ The International Football Association Board (IFAB) Oyun Kuralları 2021/2022.

⁸ Turgay Erkekli, Spor Hukukunda Tahkim ve Uluslararası Tahkim Mahkemesi (C.A.S.) Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2017, s. 9.

⁹ Ercan Karaoğlu, Spor Hukuku'nun Temel Kavramları ve Sportif Alanda Doğabilecek Hukuki İhtilaflar, Ankara 2017, s. 26.

bir kanaat kullanmak suretiyle vermiş olduğu kararlar ile bir kuralın uygulanmaması veya yanlış uygulanması durumunda vermiş olduğu kararların nitelendirilmesi yapılarak hakem hatası ve kural hatası kavramları açıklanacak, akabinde bu iki kavramın hukuki sonuçları ele alınarak, örnek olarak ulusal ve uluslararası otoritelerin bu konuda vermiş olduğu kararlar incelenecektir.

A. Kural Hatası Kavramı

Kural hatası, hakemin müsabakadaki bir pozisyon sonrasında uygulaması gereken oyun kuralını uygulamamış veya uygulaması gerekenden farklı bir oyun kuralını uygulamış olmasıdır. Başka bir deyişle, maçta yaşanan bir olayda prosedürün yanlış uygulanmasıdır. Bu durum özellikle bir ihlal nedeniyle maç durdurulduktan sonra maçın yeniden başlaması sırasında oluşur. Kural hatasından bahsedebilmek için hakemin pozisyonu doğru görmüş, sorunu doğru tespit etmiş fakat yanlış bir kuralı uygulamış ya da doğru kuralı yanlış bir şekilde uygulamış olması gereklidir.

B. Kural Hatasının Koşulları

Kural hatasından söz edilebilmesi için iki koşulun birlikte var olması gerekir. Bu koşullardan ilki, hakemin uygulaması gereken oyun kuralını uygulamamış ya da söz konusu ihlale uygulanması gerekenden farklı bir oyun kuralı uygulamış olmasıdır. İkinci koşul ise, hakemin bu durumu hazırladığı raporunda ikrar etmesidir.

İlk koşula ilişkin olarak örnek vermek gerekirse, daha önce oyun içerisinde sarı kart görmüş bir oyuncunun ikinci kez sarı kart gördükten sonra oyundan ihraç edilmemesi bir kural hatasıdır. Zira Oyun Kuralları'na göre oyuncu bir maçta ikinci kez sarı kart görürse bu artık kırmızı karta dönüşür ve oyuncunun maçı ihraç edilmesi gerekir. Eğer hakem oyuncuya ikinci sarı kartı göstermek için oyunu durdurduktan sonra oyuncuyu kırmızı kart göstererek oyundan ihraç etmez ve oyuncu hala sahadayken maçı tekrar başlatırsa, kural hatasının ilk şartı gerçekleşmiş olur. Bu durumda hakem Oyun Kuralları'na göre uygulanması gereken bir kuralı uygulamamış olacaktır.

Kural hatasının gerçekleşmesi için ikinci koşul ise, hakemin bu durumu hazırladığı raporunda ikrar etmesidir. Zira hakem raporla-

rı yüksek ispat standardına sahip olup Türkiye Futbol Federasyonu Disiplin Talimatı'nın 76. maddesinde, "Müsabaka görevlilerinin raporlarında bulunan hususlar aksi ispat edilmediği sürece doğru kabul edilir" şeklinde düzenlenmiştir. Bu nedenle diğer deliller ne gösterirse gösterebilir, aksi ispatlanmadığı sürece, hakem raporlarında yazılanlar doğru kabul edilmektedir.

C. Kural Hatasının Değerlendirilmesi

TFF Futbol Müsabaka Talimatı'nın 30. maddesi uyarınca, "Amatör müsabakalarda, Uluslararası Futbol Oyun Kurallarına aykırı hareket edilmesinden doğan bir duruma karşı yapılacak itirazların yazılı olarak ve müsabakanın sona ermesinden itibaren 72 saat içerisinde Merkez Hakem Kurulu'na iletilmek üzere, İl Hakem Kurulu'na verilmesi zorunludur. Profesyonel müsabakalar nedeniyle yapılacak itirazlar aynı süre içerisinde itiraz harcının yatırıldığına dair makbuzu ile birlikte Merkez Hakem Kurulu'na iletilmek üzere TFF Başkanlığı'na yapılır. Merkez Hakem Kurulu, yapılan itiraz üzerine incelemesini yaparak tavsiye kararını TFF Yönetim Kurulu onayına sunar. TFF Yönetim Kurulu'nun verdiği karara karşı, kararın tebliğinden itibaren 7 gün içerisinde itiraz harcı makbuzu ile birlikte Tahkim Kurulu'na başvurulabilir". Anılan madde uyarınca somut olay özelinde kural hatası olup olmadığına ilişkin değerlendirme yapma yetkisi TFF Yönetim Kurulu'na aittir. Bu husus TFF Tahkim Kurulu'nun 24.02.2021 tarihli, 2021/88 E. ve 2021/ 71 K. sayılı kararında, "İstanbul Spor AŞ'nin futbolcusu Eduart Rroca ile ilgili PFDK'nın 23.02.2021 tarihli E.2020-2021/716- K.2020-2021/889 sayılı kararına itirazı incelendi. Yapılan müzakere neticesinde; İstanbul Spor AŞ'nin futbolcusu Eduart Rroca hakkında müsabakada daha önce müsabakada sarı kartı olmamasına rağmen, 2. sarı kart ile oyundan ihraç edildiği ileri sürülerek müsabakada görmüş olduğu kırmızı kart ve cezai uygulamalarının kaldırılmasına ilişkin talebinin incelenmesi neticesinde; müsabaka hakemlerinin adı geçen sporcunun şiddetli hareketi nedeniyle ve direkt kırmızı kart ile ihraç edildiği yönündeki raporları ve incelenen görüntüler ile somut olayda "şahısta hata hali" bulunmadığından FDT'nin 86/2. ve 86/3. maddeleri uyarınca PFDK kararında usul ve esas bakımından bir isabetsizlik bulunmadığı anlaşıldığından talebin reddine, iddiaya konu hususun "kural hatası" olup olmadığını değerlendirme yetkisi TFF Yönetim Kurulu'na ait olduğundan, bu hususla ilgili bu aşamada bir değerlendirme yapılmamasına" denilmek suretiyle de ifade edilmiştir.

Kural hatası sebebiyle tekrarlanan bir maça örnek olarak, 2003-2004 sezonunda, 8 Kasım 2003 tarihinde, Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadı'nda oynanan ve 1-1 sonuçlanan Fenerbahçe-Çaykur Rizespor maçı verilebilir. Söz konusu maçta hakemin, 86. dakikada 2. sarı kartı gösterdiği Çaykur Rizespor'lu futbolcuya kırmızı kart göstermemesi nedeniyle oluşan kural hatası sonucunda karşılaşmanın tekrarına karar verilmiştir. Bunun sonucunda 18 Ocak 2004 tarihinde maç tekrarlanmış ve yapılan tekrar maçını Fenerbahçe 4-1 kazanmıştır.

D. Hakem Hatası Kavramı

Hakem hatası kavramı, hakemin kendi takdir yetkisini kullanarak verdiği bir kararın hatalı olması ve buna rağmen oyunun bu karara göre oynatılması anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle, hakem hatası hakemin pozisyonu yanlış gördüğü için hata yapmasıdır. Örneğin, top A takımı oyuncusundan çıkmasına rağmen hakem B takımı oyuncusundan çıkmış gibi gördüğü için topu tekrar A takımına vermiştir. Böyle bir durumda herhangi bir kural hatası değil, hakemin kullandığı takdir yetkisinden kaynaklanan bir hata vardır, fakat duruma ilişkin uygulanması gereken oyun kuralının uygulanmamasına ilişkin bir ihlal yoktur. Dolayısıyla bu durumlar hakem hatası olarak nitelendirilir ve sonuçları da bu nitelendirme kapsamında tespit edilir.

E. Kural Hatası ile Hakem Hatası Ayrımı

Bir oyunda tespit edilen ihlalin kural hatası mı yoksa hakem hatası mı olduğu beraberinde getireceği sonuçlar bakımından farklılık arz etmektedir. Kural hatasının tespit edildiği noktada maçın tekrar oynanması gündeme gelirken hakem hatasında böyle bir tekrar söz konusu değildir. Hakem hatası, hakemin kendi takdirine göre karar verdiği bir duruma ilişkin olup oyunun sonucunu etkileyecek bir oyun kuralı ihlalini içermemektedir.

Futbol Oyun Kuralları'nın "Hakemin Kararları" başlıklı 5.2. kuralında yer alan "Kararlar, hakemin yeteneğinden en iyi şekilde yararlanılarak Oyun Kurallarına ve "oyunun ruhuna" uygun olarak verilir ve Oyun Kuralları çerçevesine uygun hareket etme hakkına sahip olan hakemin kanaatine dayanır. Hakemin, bir golün kabul edilip edilmemesi ve maçın sonucu da dahil olmak üzere, oyun ile ilgili verdiği tüm kararlar nihaidir. Hakemin ve

müsabakada görevli diğer hakemlerin kararlarına her zaman saygı duyulmalıdır” düzenlemesi uyarınca, hakemin kanaatini içeren bir karar nihai bir karardır ve itiraza konu olamayacağından hakem hatası maç tekrarına neden olmamaktadır.

Bunun yanı sıra, 2019 tarihli FIFA Disiplin Talimatı’nın¹⁰ “Hakem Kararları” başlıklı 9. maddesinde yer alan “1. Hakem tarafından oyun sahasında verilen kararlar nihaidir ve FIFA’nın yargılama mercileri tarafından yeniden değerlendirilmezler. 2. Hakemin kararının bariz bir hata içeriyor olması halinde (cezalandırılan kişinin kimliğinin yanlış tespit edilmesi gibi), bu kararın disiplin bağlamındaki sonuçları yalnızca FIFA yargılama mercileri tarafından yeniden değerlendirilebilir” şeklindeki düzenleme uyarınca, hakemin oyunla alakalı verdiği kararlar nihai kabul edilmekte ve incelemeye konu olmamaktadır. Zira, FIFA kuralları uyarınca oyun sahasındaki tek yetki hakeme aittir.¹¹ Fakat cezalandırılan kişinin kimliğinde hataya düşmek gibi bariz bir hata içeren hakem kararının FIFA yargılama mercileri tarafından yeniden değerlendirilebilir olduğu görülmektedir.

Kural hatası, hakemin müsabakada meydana gelen bir pozisyon esnasında veya sonrasında uygulaması gereken kuralı uygulamamış ya da uygulanması gerekenden başka bir kuralı uygulamış olması halinde gerçekleşir. Bu nedenle kural hatası yapıldığı takdirde bu durum maçın sonucunu etkileyecek bir niteliğe sahip olduğundan maç tekrarı gündeme gelebilmektedir. FIFA Disiplin Talimatı’nın 9. maddesinin devamında, “5. Müsabaka sonucunu etkileyen ve bir kuralın bariz bir ihlalini teşkil eden bir hakem kararına karşı itirazlara ilişkin olarak bu Talimat hükümleri uygulanır” şeklinde ifade edildiği üzere, hakem kararından kaynaklanan bariz bir kural hatası olması halinde, FIFA Disiplin Talimatı hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir.

TFF Tahkim Kurulu’nun, [...] Kulübü’nün maçta kural hatası olması nedeniyle maçın tekrar edilmesine ilişkin başvurusunun incelendiği kararında, “Anılan hükümlerin birlikte değerlendirilmesine göre kural hatası, hakemin müsabaka esnasında bir pozisyon veya sonrasında uygula-

¹⁰ <https://digitalhub.fifa.com/m/1b1c85f7bbc8b3e6/original/i8zsik8xws0pyl8u-ay9i-pdf.pdf>

¹¹ Murat Balcı, “Futbolda Kart Uygulamaları ve Hatalı Kart”, *İstanbul Spor Hukuku Dergisi*, Cilt III, Sayı 1, İstanbul 2021, 3-40, s. 9.

ması gereken kuralı uygulamamış ya da uygulanması gerekenden başka bir kuralı uygulamış olması halinde gerçekleşir. Örneğin hakemin sahada fazla futbolcu mevcut iken ya da ikinci sarı kartı gösterdiği oyuncuya kırmızı kart gösterip ihraç etmeden oyunu başlatması gibi hallerde kural ihlali (kural hatası) söz konusudur. Buna karşılık top çizgiyi geçmemesine rağmen hakemin topun çizgiyi geçtiği kanaati ile gol kararı vermesi, hücum yapan takımın oyuncusu ofsayt pozisyonunda olmasına rağmen aksi kanaat ile ofsayt kararı vermeyip oyunu devam ettirmesi, savunmadaki takımın oyuncusu ceza sahası içinde topa elle temas ettiği halde elle temas olmadığı kanaati ile penaltı kararı vermemesi gibi hakemin algısına ve yorumuna dayanarak hatalı karar vermesi hallerinde ise, kural hatasından söz edilemez; bu hallerde söz konusu olan hakem hatasıdır” şeklinde ifade edildiği üzere söz konusu olayda kural hatası değil hakem hatası bulunduğu tespit edilmiş olup bu husus, “Dolayısıyla diğer müsabaka görevlilerinin beyanları, müsabaka hakeminin itiraz edilen karara konu pozisyona ilişkin açıklamasını teyit eden içeriktedir” demek suretiyle de desteklenmiş ve sonuç olarak “TFF Yönetim Kurulu’nun [...] tarih ve [...] sayılı toplantısında alınan karar usule, esasa ve talimatlara uygun olduğundan başvurunun reddine” karar verilmiştir.¹²

Söz konusu olaya konu uyuşmazlıkta başvuran Kulüp tarafından, Oyun Kuralları’nın 8. kuralında yer alan düzenlemeye göre müsabakanın hakem atışı ile tekrar başlatılması halinde yöntemin, topun topa en son dokunan futbolcunun takımına bırakılması olduğundan bahisle kural hatası yapıldığı ve bu nedenle maçın tekrar edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Kurul incelemesinde, karara konu olayda hakemin algısına ve yorumuna dayanarak hatalı karar verilmesi söz konusu olduğundan bunun hakem hatası olarak kabulü ile kural hatasından bahsedilemeyeceğine ve bu nedenle başvurunun reddine karar verilmiştir. Dolayısıyla olayda hakemin kanaat kullandığı bir husus üzerine vermiş olduğu karardan bahsedilmekte olup herhangi bir kural hatası tespit edilememiştir. Hakemin takdir yetkisinden kaynaklanan hatalarda maç tekrarı söz konusu olmadığından ve hakemin oyun ile ilgili verdiği tüm kararlar nihai olduğundan TFF Yönetim Kurulunca alınan ret kararı Tahkim Kurulu tarafından usule, esasa ve talimatlara uygun bulunmuştur.

¹² [https://www.tff.org/Resources/TFF/Documents/Tahkim%20Kurulu%20Gerekceli%20Kararlari/16-\(Anonimlestirilmis\).pdf](https://www.tff.org/Resources/TFF/Documents/Tahkim%20Kurulu%20Gerekceli%20Kararlari/16-(Anonimlestirilmis).pdf)

2009 yılında Fransa ve İrlanda arasında oynanan Dünya Kupası maçında Thierry Henry'nin William Gallas'ın attığı golde elle oynama kural ihlali bulunduğu iddiası üzerine İrlanda Futbol Federasyonu tarafından resmi olarak maçın tekrarının talep edildiği olayda FIFA Yönetim Kurulu, sonucun değiştirilemeyeceğine ve maçın tekrar oynanmayacağına ilişkin bir açıklama yapmıştır. FIFA gerekçesinde, Oyun Kuralları'nda da açıkça belirtildiği üzere maçlar sırasında kararların hakem tarafından alındığını ve bu kararların nihai olduğunu belirtmiştir. FIFA sözcüsü tarafından *"FIFA'nın kuralları kesinlikle açık. Kural 5, bir hakemin olaylara ilişkin kararının nihai olduğunu belirtir"* ifadelerinde bulunulmuş, devamında ise *"Maç tekrarına karar verilmesi futbolda kaosa neden olurdu. Eğer bu maçın tekrarına karar verilseydi, gelecekte bir hakemin gözden kaçırdığı her olay için maç tekrarı talebi gelecekti"* şeklinde yapılan açıklamalarla hakem hatası nedeniyle maçın tekrar edilemeyeceği belirtilmiştir. Olayda İrlanda Futbol Federasyonu tarafından kural ihlali olduğu gerekçesiyle maçın tekrarı talep edilmişse de FIFA bu talebi somut olayda bir hakem hatası olduğu ve hakemin oyunla ilgili verdiği kararların nihai olduğunu belirterek reddetmiştir. 2010 Dünya Kupası hakem seçim kurulunda FIFA eğitmeni olarak görev alan Kuzey İrlandalı eski hakem Leslie Irvine, maçta görevli hakem Hansson'ın olaydan sorumlu olmadığını, çünkü pozisyonu görme-mekle *"teknik bir hata"* yapmadığını belirtmiştir.¹³ Hakem hatası olarak değerlendirilen olayda, herhangi bir kural hatası tespit edilmediği için maçın tekrar oynatılmamasına karar verilmiştir. Fransız futbolcu Thierry Henry'nin elle oynadığını kabul etmesine rağmen, FIFA'dan yapılan açıklamalardan da anlaşılabileceği üzere, hakemin kendi kanaatini kullanarak verdiği bir karara karşı maçın tekrarına karar verilmesi mümkün değildir. Zira, hakemin uyulması gereken bir kuralı uygulamakta hata yapması, hakemin doğru bir kuralı uygularken hatalı bir kanaat kullanmasından farklıdır. Kural hatasında esas olan hakemin müsabakadaki bir pozisyon sonrasında uygulaması gereken oyun kuralını uygulamaması veya farklı bir oyun kuralı uygulamasıdır. Burada maçın sonucunu etkileyecek ve maçın işleyişini değiştirebilecek bir kural ihlali söz konusudur. Fakat hakem hatasında, hakemin takdir yetkisini hatalı kullanmış olması nedeniyle ortaya çıkan bir ihlalden

¹³ https://en.wikipedia.org/wiki/2009_Republic_of_Ireland_v_France_football_matches

bahsedilmektedir. FIFA tarafından yapılan açıklamada da değinildiği üzere, hakem tarafından doğru bir kuralın hatalı bir kanaat kullanılarak uygulanmasına ilişkin her hatanın incelemeye konu olması ve maç tekrarını gerektirmesi mümkün değildir.

Hakemlerin oyun alanındaki olaylar hakkında karar vermek zorunda olduğu bir spor dalındaki her katılımcı, hakemin bir olayı belirli bir konumdan gördüğünü ve bu gördüklerine dayanarak karar verdiğini kabul etmelidir. Bazen oyuncular tarafından yapıldığı gibi hakemler tarafından da hatalar yapılabilir. Bu hayatın kaçınılmaz bir gerçeğidir ve tüm spor etkinliklerine katılanların bunu kabul etmesi gerekir. Ancak her hata gözden geçirilemez.¹⁴ Gerçekten de hakemin her yanlış gördüğü pozisyonda maç tekrarına gidilmesi oyun düzenini bozacak ve hakemleri hataya kapatacak pozisyona getirecek bir uygulama olacaktır.

Spor müsabakalarının en etkili üç öznesi sporcular, kulüpler ve hakemler olmakla birlikte, hakemler spor müsabakalarının kurallara uygun olarak gerçekleşmesini sağlayan süjelerden biridir.¹⁵ Dolayısıyla, hakemin oyunla ilgili verdiği her kararın değerlendirilmesine izin veren bir düzenleme, sporun en etkili süjelerinden biri ve karar mekanizması olan hakemin müsabakalar içerisindeki etkinliğini azaltacaktır. Bu nedenle, hakemin, ofsayt, penaltı vb. kararlarına itiraz edilemediği gibi bu kararların video kayıtlarına dayanılarak değiştirilmesi de mümkün değildir.¹⁶

İrlanda tarafından maç tekrarına emsal olarak gösterilen başka bir kural hatası ise, 2006 FIFA Dünya Kupası elemelerinde yaşanmıştır. Özbekistan – Bahreyn arasında oynanan maçta, Server Djeparov'un penaltıdan attığı gol, penaltı vuruşunun kullanıldığı anda Özbek takım arkadaşının sahaya girmesi nedeniyle görevli hakem Toshimitsu Yoshida tarafından iptal edilmiş, penaltı tekrar kullandırılmamış ve Bahreyn'e serbest vuruş verilmiştir. Özbekistan'ın maçın tekrarına ilişkin itirazı üzerine FIFA tarafından yapılan açıklamada, "*Hakemin ...*

¹⁴ Anna Kleemann, The CAS Ad Hoc Division – An Overview of Its Case Law, Frankfurt 2019.

¹⁵ Karaoğlu, s. 28; Durmuş Ali Genç, Spor Hukuk Ders Kitabı, İstanbul 1988, s. 43.

¹⁶ Adnan Türkkkan, Disiplin Hukukunda Delil ve Savunma Hakkı, in: Spor Hukuku Dersleri, Kadir Has Üniversitesi Spor Hukuku Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayın No: 20, İstanbul 2007, s. 328.

gerçekten teknik bir hata yaptığı göz önüne alındığında, maçın tekrar edilmesi gerekmektedir”¹⁷ ifadelerine yer verilmiş ve örnek olayda “teknik bir hata” yapıldığı gerekçesiyle maçın tekrar oynanmasına karar verilmiştir. FIFA açıklamasında, meydana gelen kural hatasını, “Böyle bir durumda, oyun kuralları, hakemin penaltı vuruşunun tekrarını emretmesini gerektirir” şeklinde gerekçelendirmiştir. Oyun Kuralları ihlalinin gözlemlendiği olayda, hakemin uygulaması gereken bir kuralı uygulamadığı belirtilmiş ve kural hatası nedeniyle maçın tekrarına karar verilmiştir.

15 Aralık 2013 tarihinde Beşiktaş – Kasımpaşa arasında oynanan ve Kasımpaşa futbolcusu Donk’un 30. dakikada saha içine giren ikinci topu eline alıp, ceza alanı içinde Beşiktaşlı futbolcu Almeida’nın kontrolündeki topa doğru atarak Beşiktaş’ın atağını önlediği maçta Beşiktaş, kural hatası yapıldığı iddiasıyla TFF’ye başvurarak maçın tekrarını talep etmiştir. Kasımpaşa ise bunun bir hakem hatası olduğunu bu nedenle maçın tekrarlanmaması gerektiğini savunmuştur. Bunun üzerine TFF Yönetim Kurulu, “TFF Yönetim Kurulu, Futbol Müsabaka Talimatı’nın 30. maddesi uyarınca müsabakanın daha sonra belirlenecek bir tarihte, başlangıcından itibaren tekrarına, yalnızca tekrarına karar verilen müsabakanın oynandığı tarihte kulüplerde tescilli olan futbolcuların oynatılmasına ve sarı kartla cezalandırılan disiplin uygulamalarının yapılmaması sayılmasına” karar vermiştir. Beşiktaş – Kasımpaşa maçında yaşanan olay ile ilgili olarak, TFF Basın Sözcüsü, “Aramızda tartıştıktan sonra oy çokluğuyla maçın yeniden tekrarlanmasına karar verdik. Bu çok teknik bir konu. Kural hatası ile maç tekrarı çok rastlanan bir durum değil. Kural hatalarına karar vermek de kolay bir şey değil. Kural hataları ile ilgili bir talimatname yok” şeklinde açıklamalarıyla TFF Yönetim Kurulu tarafından söz konusu ihlalin bir kural hatası olduğunun kabul edildiğini ve maçın tekrarına karar verildiğini belirtmiştir.

UEFA’nın 31 Ağustos 2001 tarihinde yaptığı basın açıklamasıyla,¹⁸ “UEFA Temyiz Kurulu bugün, Kontrol ve Disiplin Kurulu tarafından 24 Ağustos Cuma günü alınan ve 22 Ağustos Çarşamba günü FC Tirol Innsbruck ile FC Lokomotiv Moskova arasında oynanan UEFA Şampiyonlar Ligi

¹⁷ <https://www.telegraphindia.com/sports/fifa-orders-replay-uzbekistan-vs-bahrain/cid/1056811>

¹⁸ <https://www.uefa.com/newsfiles/5166.pdf>

üçüncü ön eleme turu rövanş maçının tekrarlanması kararını onayladı." şeklinde ifadelerde bulunarak, *"Temyiz Kurulu, bir oyuncuya saha dışına göndermeden iki kez ihtar vererek hakemin oyun kurallarını ihlal ettiği sonucuna vardı"* ifadesiyle gerekçelendirdiği kararında, hakemin kural hatası yaptığı sonucuna varılmış ve maçın tekrar oynatılmasına karar verilmiştir. Burada hakemin hatalı bir kanaat kullanmasından ziyade, uygulaması gereken kuralı uygulamayarak iki ihtar alan futbolcuyu ihraç etmemesi sonucunda meydana gelen bir kural hatasından bahsedilmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere, Oyun Kuralları'nda yazılı bir kuralın uygulanmaması nedeniyle maç sonucunu etkileyecek bir ihlal olması halinde maç tekrar edilmelidir. Görevli hakemin Oyun Kuralları'nda düzenlenmiş bir kuralı uygulamayarak kural hatası yapmasının yanında, örnek olayda gerçekleşen durum, bir futbolcunun iki ihtar alarak oyundan ihraç edilmesi, rakip takımı avantajlı bir konuma getireceğinden maç sonucunu etkileyebilecek bir özelliğe de sahiptir. Bu nedenlerle, UEFA tarafından kural hatası tespit edilerek maçın tekrar oynanmasına karar verilmiştir.

Maç tekrarına örnek olarak verilebilecek başka bir karar FIFA tarafından verilen 14 Eylül 2017 tarihli karardır.¹⁹ Güney Afrika ile Senegal arasında oynanan Dünya Kupası eleme maçında, maçın hakemi Joseph Odartei Lamptey tarafından, hatalı bir elle oynama sonrası verilen penaltı kararıyla ve maç sonrasında gündeme gelen bahis ve şike iddialarının ortaya çıkmasıyla FIFA bir soruşturma başlatmış ve bu soruşturma sonucunda maçın hakemi Lamptey'e yaşam boyu ulusal ve uluslararası düzeyde (idari, spor veya başka herhangi bir) faaliyetlerde yer almaktan men cezası verilmiştir. Bu hususlar, FIFA tarafından yayınlanan maçın yetkilisi Joseph Odartei Lamptey ile ilgili karara ilişkin arka plan açıklamasında²⁰, *"Şüpheli bahis faaliyetleri, tam olarak Bay Lamptey'in 40. dakika ile ilk yarının sonu arasında yanlış hakem kararları aldığı sırada doruğa ulaşmıştır. ... Sonuç olarak, Bay Lamptey'in, yalnızca ilgili bahisleri başarılı kılacak belirli sayıda gol atılmasını sağlamak amacıyla kasıtlı olarak iki yanlış karar aldığı sonucuna varılmıştır"* şeklinde ifade edilmiştir. Söz konusu açıklamanın sonuç kısmında ise, *"Bay*

¹⁹ <https://www.fifa.com/tournaments/mens/worldcup/2018russia/news/south-africa-vs-senegal-world-cup-qualifier-to-be-replayed-in-november-2907241>

²⁰ <https://digitalhub.fifa.com/m/47d09d21c88c7be1/original/mz0bor91zrbx-gwptrjdp-pdf.pdf>

Lampsey, hakem kararlarındaki masum bir hata veya kötü bir performans nedeniyle cezalandırılmamıştır. O, FIFA Disiplin Talimatı'nın 69. maddesinin 1. paragrafının doğrudan ve açık bir ihlali olan, belirli bahisleri başarılı kılmak için yalnızca minimum sayıda golü kolaylaştırmak amacıyla kasıtlı kararlar almaktan suçlu bulunduğu için cezalandırılmıştır" şeklinde bir açıklama yapılmıştır. Maçın hakemi Lampsey tarafından FIFA nezdinde verilen karara karşı CAS'a yapılan başvuru neticesinde ise CAS, "*Bay Joseph Odartey Lampsey'in FIFA Temyiz Komitesi'nin 27 Nisan 2017'de verdiği karara karşı 6 Haziran 2017'de yaptığı itiraz reddedilmiştir. FIFA Temyiz Kurulu'nun 27 Nisan 2017'de verdiği karar onaylanmıştır*" şeklinde karar vermiştir.²¹ Tüm bu açıklananlar neticesinde, bilinçli olarak verilen hatalı hakem kararlarının maçın sonucunu hukuka aykırı şekilde etkilemesi nedeniyle Güney Afrika – Senegal maçının tekrar oynanmasına karar verilmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, FIFA tarafından yapılan açıklamada da üzerinde durulduğu üzere, yaptırımın, hakemin verdiği hatalı kararlar nedeniyle değil, yapılan soruşturma sonucunda şike (*match-fixing*) iddialarının doğru çıkması nedeniyle uygulanmış olmasıdır. Genel düzenlemeye göre, hakemin kendi takdirine ilişkin aldığı kararlar hatalı olsa da maç tekrarına neden olmaz. Fakat örnek olayda da görülebileceği üzere, Disiplin Talimatı'nda düzenlenen kurallar hakem tarafından açıkça ihlal edildiği takdirde, yetkili makamlarca yapılan araştırma sonrasında maçın tekrarına karar verilebilir. Fakat tekrar değinmek gerekir ki, burada maç tekrarına neden olan husus hakemin takdirine dayalı verdiği hatalı kararlar değil, maç sonucunu hukuka aykırı olarak belirlemeye yönelik kasıtlı olarak verdiği kararlardır. Hakemin oyunun sonucunu kasıtlı olarak etkilediği durumlarda, hakemin eyleminin üçüncü bir tarafla iş birliği içinde veya onun talimatıyla mı yoksa bağımsız olarak mı yapıldığı fark etmeksizin bu davranışa hem cezai hem de hukuki sorumluluk yüklenmelidir.²²

Hakemlerin maçlarda verdikleri her kararın incelemeye konu olması mümkün değildir. Zira hakem, futbol maçlarının kurallara uy-

²¹ CAS'ın 4 Aralık 2017 tarihli ve CAS 2017/A/5173 tarihli kararı: <http://jurisprudence.tas-cas.org/Shared%20Documents/5173.pdf>

²² Darryll M. Halcomb Lewis, Frank S. Forbes, A Proposal for a Uniform Statute Regulating the Liability of Sports Officials for Errors Committed in Sports Contests, Sayı 3 İlkbahar 1990, s. 706.

gun olarak oynanmasından sorumlu olan ve saha içinde yönetim yetkisine sahip olan kişidir ve daha önce de belirtildiği üzere, hakemin oyun ile ilgili verdiği kararlar nihaidir. Bu nedenle, herhangi bir kural hatasına sebebiyet vermediği sürece, hakemin kendi kanaatini kullanarak verdiği kararlar hatalı olsa bile incelemeye ya da maç tekrarına konu olmaz. Fakat örnek olayda da görülebileceği üzere, hakemin tarafsızlığını sorgulatacak somut delillerin ortaya çıkması sonucunda süregelen istisnai durumlarda, hakemin verdiği kararlar incelemeye konu olmakta ve yetkili makamlar tarafından dikkate alınmaktadır.

Bununla beraber, istisnai durumlar dışında, mahkemelerin, müsabaka görevlilerinin kararlarını bozmayacağı veya dolandırıcılık, kötü niyet veya yolsuzluk kanıtı olmadıkça spor müsabakalarının sonuçlarını değiştirmeyeceği unutulmamalıdır.²³ Dolayısıyla kural hatası ve hakem hatası arasındaki en önemli farklardan biri sonuca olan etkileridir. Kural hatası, Oyun Kuralları'na uyulmaması sonucunda ortaya çıkması ve maçın sonucunu etkileme ihtimali olması nedeniyle maç tekrarını gerektirirken, hakem hatası, hakemin sahip olduğu takdir yetkisine bağlı olarak hatalı bir karar vermesi sonucunda ortaya çıkması nedeniyle maç tekrarını gerektirmemektedir.

Sonuç

Oyun Kuralları konusunda evrensel karar alma organı olan IFAB, Oyun Kuralları'nı korumak, derlemek ve değiştirmek suretiyle bu kuralların dünya çapında tek tip olarak uygulanmasını amaçlar. IFAB tarafından düzenlenen Oyun Kuralları'nda yer alan Kural 5 uyarınca her maç, maç ile ilgili Oyun Kuralları'nı uygulamada tam yetkili bir hakem tarafından yönetilir. Maçın Oyun Kuralları ve fairplay ilkeleri çerçevesinde oynanması adına, kural olarak hakem tarafından verilen kararların değiştirilmesi mümkün değildir. Ancak hakemin yanlış bir kanaat kullanmak suretiyle karar vermesi ya da bir kuralı uygulamayarak ya da yanlış uygulayarak karar vermesi durumlarına günümüzde sıklıkla rastlanılmaktadır. Bu kapsamda hakemin müsabaka sırasında uygulaması gereken oyun kuralını uygulamamış ya da uygulaması gerekenden farklı bir oyun kuralını uygulamış olması kural hatası olarak nitelendirilecektir. Kural hatasının varlığından bahsede-

²³ Lewis/Forbes, s. 680.

bilmek için hakemin uygulaması gereken bir oyun kuralını uygulamaması ya da ihlale uygulaması gerekenden farklı bir kuralı uygulaması ve bu durumu da hazırladığı raporda ikrar etmesi gerekir. Hakemin takdir yetkisini kullanmak suretiyle verdiği kararın hatalı olması ve buna rağmen oyunun bu hatalı kurala göre oynatılması ise hakem hatası olarak nitelendirilir. Kural hatasının söz konusu olduğu durumlarda maçın tekrar oynatılması gündeme gelirken hakem hatasının söz konusu olduğu durumlar maçın tekrarını gerektirmeyecektir. Nitekim hakem hatasında hakemin kendi takdirine göre verdiği karar kural hatasından farklı olarak oyunun sonucunu etkileyecek bir Oyun Kuralı ihlalini içermemektedir.

Sonuç olarak esas olan, hakemin oyunla ilgili verdiği kararların nihai olması ve incelemeye konu edilmemesidir. Gerçekten de hakemin her yanlış gördüğü pozisyonda maç tekrarına gidilmesi hem oyun düzenini bozacak hem de hakemleri hataya kapatan bir uygulama olacaktır. Ancak istisnaen açık hata içeren hakem kararları ile hakemin şike olarak adlandırılabilir bilinçli olarak verdiği hatalı kararları, maç sonucunu etkileyecek nitelikte olduğundan yeniden incelemeye tabi tutulabilir. Bununla birlikte, herhangi bir kural hatasına sebebiyet vermediği sürece, hakemin kendi kanaatini kullanarak verdiği kararlar hatalı olsa bile incelemeye ya da maç tekrarına konu edilmez.

Kaynakça

- Balci Murat, *“Futbolda Kart Uygulamaları ve Hatalı Kart”*, *İstanbul Spor Hukuku Dergisi*, Cilt III, Sayı 1, İstanbul 2021, 3-40.
- Erkekli Turgay, *Spor Hukukunda Tahkim ve Uluslararası Tahkim Mahkemesi (C.A.S.) Yüksek Lisans Tezi*, Gaziantep 2017, s. 9.
- Genç Durmuş Ali, *Spor Hukuk Ders Kitabı*, İstanbul 1988, s.43.
- Karaoğlu Ercan, *Spor Hukuku’nun Temel Kavramları ve Sportif Alanda Doğabilecek Hukuki İhtilaflar*, Ankara 2017, s. 26-28.
- Kleemann Anna, *The CAS Ad Hoc Division – An Overview of Its Case Law*, Frankfurt 2019.
- Lewis Darryll M. Halcomb, Forbes Frank S., *A Proposal for a Uniform Statute Regulating the Liability of Sports Officials for Errors Committed in Sports Contests*, Sayı 3 İlkbahar 1990, s. 706.
- Türkkan Adnan, *Disiplin Hukukunda Delil ve Savunma Hakkı*, in: *Spor Hukuku Dersleri*, Kadir Has Üniversitesi Spor Hukuku Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayın No: 20, İstanbul 2007, s.328.

Çevrimiçi Kaynaklar

CAS Kararı:

<http://jurisprudence.tas-cas.org/Shared%20Documents/5173.pdf>

FIFA Joseph Odartei Lamptey Açıklaması:

<https://digitalhub.fifa.com/m/47d09d21c88c7be1/original/mz0bor91zrbxgwptrjdp-pdf.pdf>

FIFA Açıklaması:

<https://www.telegraphindia.com/sports/fifa-orders-replay-uzbekistan-vs-bahrain/cid/1056811>

FIFA Disiplin Talimatı:

<https://digitalhub.fifa.com/m/1b1c85f7bbc8b3e6/original/i8zsik8xws0pyl8uay9i-pdf.pdf>

FIFA Senegal Kararı:

<https://www.fifa.com/tournaments/mens/worldcup/2018russia/news/south-africa-vs-senegal-world-cup-qualifier-to-be-replayed-in-november-2907241>

İrlanda Kararı:

https://en.wikipedia.org/wiki/2009_Republic_of_Ireland_v_France_football_matches

Oyun Kuralları

<https://www.theifab.com/>

TFF Web Sitesi (Çevrimiçi):

[https://www.tff.org/Resources/TFF/Documents/Tahkim%20Kurulu%20Gerekceli%20Kararlari/16-\(Anonimlestirilmis\).pdf](https://www.tff.org/Resources/TFF/Documents/Tahkim%20Kurulu%20Gerekceli%20Kararlari/16-(Anonimlestirilmis).pdf)